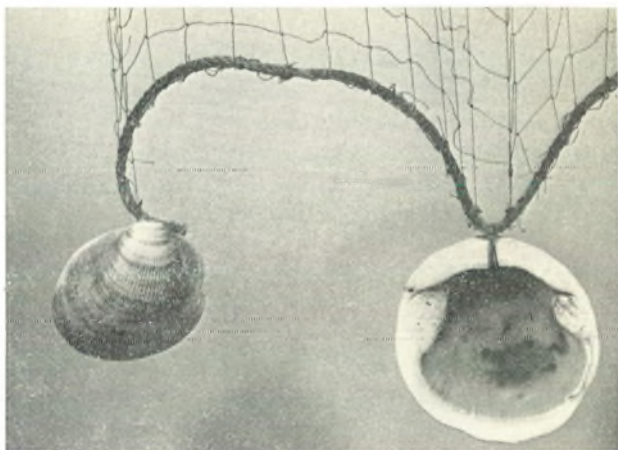

MALACOLOGIE IN ZUID-PORTUGAL

door Bob ENTROP
Foto's van de schrijver

Afb. 1
Glycymeris binaculata (Poli) als netver-
zwaren in gebruik bij vissers in de
Algarve - Portugal.

Niet omdat ik op de haventjes en de stranden van de Costa del Sol was uitgekeken, heb ik mijn bakens van de Spaanse kusten naar die van Portugal verzet, maar omdat een oud spreekwoord nu eenmaal zegt: verandering van spijs doet eten. Bovendien had ik de zuidkust van Portugal een aantal jaren geleden vluchtig aangedaan op een tocht naar Marokko. Er was dus alle aanleiding om de vriendelijke Portugese vissersbevolking weer eens de hand te gaan schudden.

U moet van mij nu geen ellenlange opsommingen van soorten verwachten — zo lang zou die lijst ook niet worden — maar meer wil ik enkele aardige en opmerkelijke voorvallen en vondsten aan u voorleggen.

Het klimaat — misschien iets minder mild dan dat van de Costa del Sol — is ook in de winter (december) nog erg aantrekkelijk en dat maakt het veldwerk natuurlijk tot een genoegen. Vanuit Quarteira als basis heb ik strooptochtjes gemaakt in oostelijke en westelijke richting.

De kust bestaat voornamelijk uit zandstranden met op enkele plaatsen een zeer fraaie rotsformatie, die tussen haar grillige uitlopers kleine strandjes herbergt. Nu van die zandstranden moet u zich, zoals ook zo vaak in de Middellandse Zee, maar niets voorstellen. Het strand loopt doorgaans vrij steil af, waardoor de golven nauwelijks enig schelpenmateriaal op het strand deponeren. De bevolking vist in de brandingszone met zeer eenvoudige apparatuur op zaagjes (Donax), die voor de consumptie dienen. Bij controle van hun vangsten heb ik nauwelijks een andere soort aangetroffen.

Op een dag spoelden zo maar onverwachts een aantal doubletten aan van *Pharas legumen* (L.). Zo waar enkele volkomen gave doubletten, maar de meeste hadden in de zware branding de nodige kwetsuren opgelopen. Op een wat breder stuk strand, westelijk van Quarteira, lag een stormlijn van grote schelpensoorten, zoals

Glycymeris bimaculata (Poli), *Rudicardium tuberculatum* L., *Lutraria lutraria* (L.), *Arenomya truncata* L. en de wel 20 cm en groter wordende *Panope glycymeris* (Born). Onnodig te zeggen dat het allemaal losse kleppen waren, die reeds lang in de branding heen en weer hadden liggen rollen, hetgeen duidelijk te zien was aan de umbonen van de *Glycymeris*-kleppen. Daar waren zelfs gaten ingestoten. Later bleek mij dat de *Glycymeris*-kleppen door de bevolking gebruikt worden als netverzwaring (afbeelding 1). Ik zag een dergelijk net in gebruik bij een soort zegenvisserij in het lagunengebied rond Faro. Het net was tientallen meters lang en op afstanden van ± 1 meter waren aan de onderkant de *Glycymeris*schelpen bevestigd. Zij hielden door hun gewicht het net keurig vertikaal in het water.

INKTVISSENVANGST

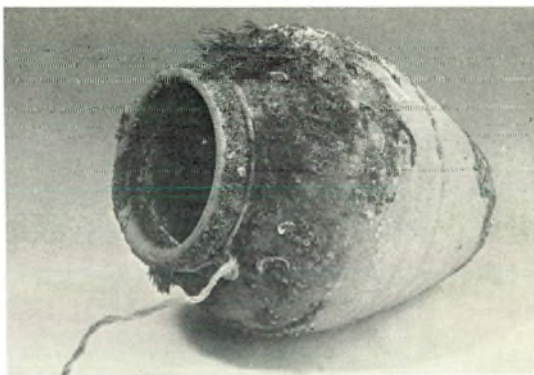
Nog een andere opvallende methode van visserij zag ik in de vissersplaats Albufeira. Daar lagen op het strand een aantal bontgekleurde vissersbootjes met in het achterste gedeelte een grote hoeveelheid stenen potten van simpel ongeglazuurd aardewerk. Elke kruik droeg een groot nummer, terwijl om de rand van de hals een touw bevestigd was (afbeelding 2). Deze potten worden gebruikt voor de vangst van de achtarmige inktvis *Octopus vulgaris* Lam. Elke pot zit met zijn touw bevestigd aan een lange horizontale lijn, die aan het begin en het eind een boei draagt. De potten komen op de bodem te liggen en de octopus, die zich gaarne in een hol verbergt, neemt deze pot graag als beschermende schuilplaats. Bij de vangst worden de potten snel omhoog getrokken, zodat de eventuele bewoner geen kans krijgt om op het laatste moment te ontsnappen. De potten liggen naar ik vermoed lange tijd in het water, want op het strand was een visser doende met het reinigen van de potten. Zowel van binnen als van buiten waren de potten begroeid met hydroidpolypen, kalkkokerwormen en zeepokken. Aan de binnenzijde trof ik heel vaak mooie platte exemplaren van paardezadels, *Anomia ephippium* L. aan, fraai rosegoudkleurig, maar wel enorm fragiel. Een octopuspot (afbeelding 3), begroeid en al, ging voor enkele luttele kwartjes in mijn bezit over.

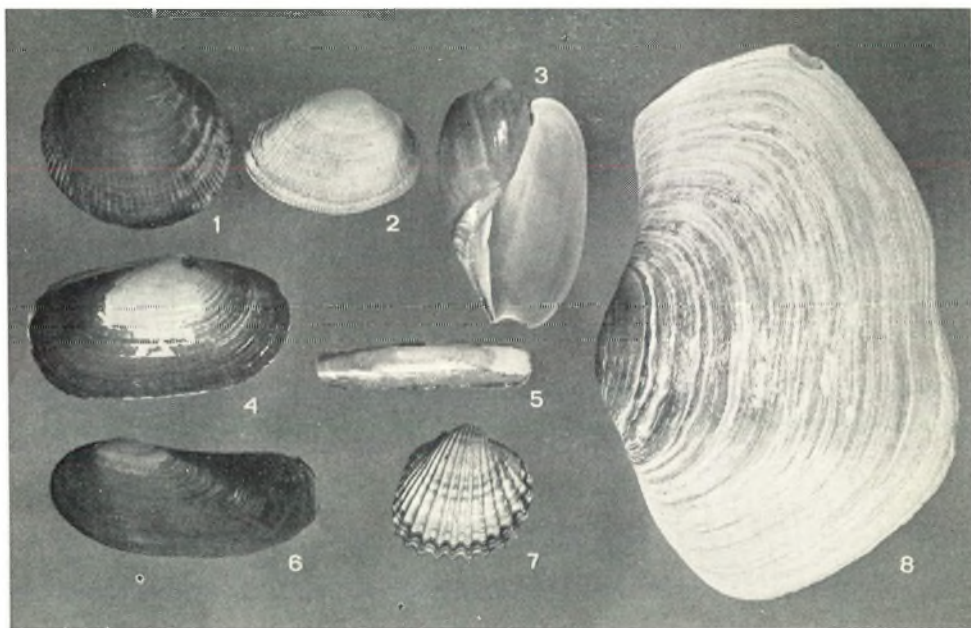
Afb. 2
Vissersboot met
octopus-vangpot-
ten, gereed om uit
te varen.

Afb. 3

Zeepokken, hydroidpoliepen en kalkkokerwormen kozen een ocpotus-vangpot als substraat.

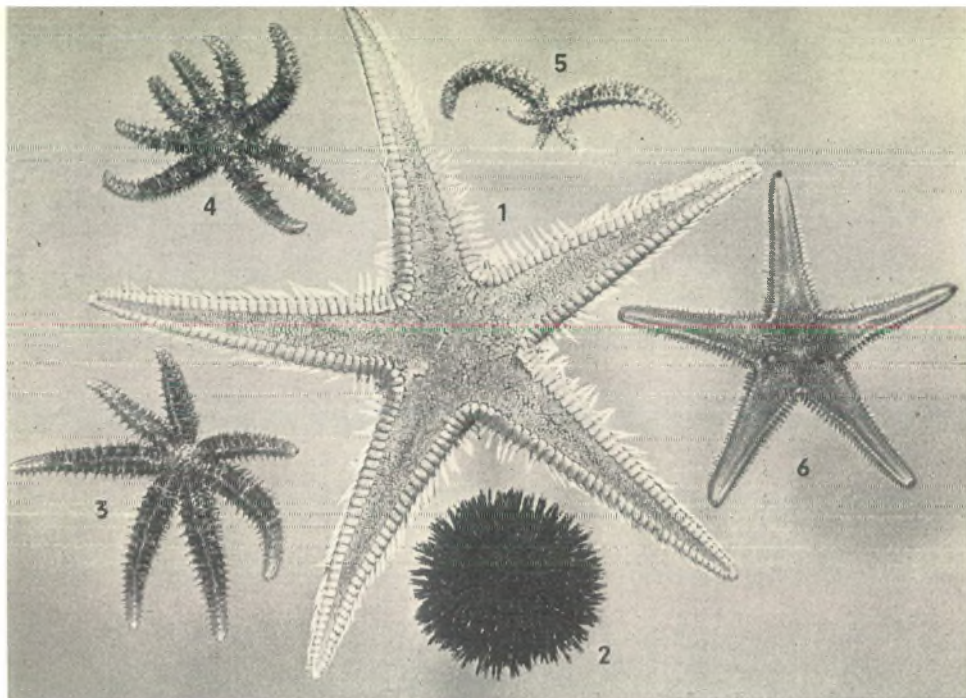
Wanneer de stranden, zoals reeds gezegd, nauwelijks enige buit opleveren, ligt het voor de hand dat contact gezocht moet worden met de vissers. Dit kan soms een goede buit opleveren, maar dikwijls ook wordt de plank misgeslagen. Bij inspectie

Afb. 4

Enkele molluskensoorten van de Algarve, Portugal. 3 x verkleind.

1 - *Glycymeris bimaculata* (Poli); 2 - *Eastonia rugosa* (Helbling); 3 - *Cymbium papillatum* Schuhmacher; 4 - *Lutraria lutraria* (L.); 5 - *Pharus legumen* (L.); 6 - *Psammodonta magna* (Da Costa); 7 - *Rudicardium tuberculatum* L.; 8 - *Panope glycymeris* (Born).

Afb. 5

Enkele stekelhuidigen van de Algarvekust, Portugal.

1 - *Astropecten aurantiacus* (L.) 2 - *Sphaerechinus granularis* Lam.; 3 en 4 - *Coscinasterias tenuispina* (Lam.) met verschillende aantallen armen; 5 - regeneratievorm van *Coscinasterias tenuispina* (Lam.); 6 - *Astropecten spinulosus* (Philippi).

van de bootjes en de netten blijken deze reeds keurig schoongemaakt te zijn op zee, zodat de buit nihil is.

De netten — geen echte trawlnetten — halen soms nauwelijks de bodem en zijn dus niet bij uitstek geschikt om veel bodemmateriaal mee naar boven te brengen. Zeesterren, *Astropecten aurantiacus* (L.) en zeeappels, *Sphaerechinus granularis* Lam. raakten nog al eens in de netten verstrikt en konden zo buit gemaakt worden. De zeeappels en zeesterren werden met formaline geprepareerd nadat bij de zeeappels eerst de inwendige organen als darm en gonaden verwijderd waren. Tijdens de laatste dagen vond ik op een strand een groot aantal verse en gave zeeappels, die ik werkelijk niet kon laten liggen. De tijd om ze nog te prepareren ontbrak, dus gingen ze vers de transportdoos in.

Echter na twee dagen begonnen ze duidelijk te geuren en gingen wij ons zorgen maken hoe we deze doos als handbagage in het vliegtuig zouden kunnen vervoeren. Toen we in de vertrekhal moesten wachten hoorde ik een heer tegen zijn vriend zeggen: „Kerel wat stinkt het hier!” De vriend redde ons ongewild uit de nood door op te merken: „Och op een vliegveld ruik je allerlei onbekende gasjes”.

In het vliegtuig werd de zaak nog erger. De doos kon niet onder de zitplaats en stond dus in het gangpad. Een dame met baby op de arm was in gesprek met haar

vriendin in de onmiddellijke nabijheid van de doos met „verse” zeeappels. Plotseling zegt de vriendin: „Je mag haar wel eens een schone luijer geven”. De vriendin verantwoordigd: „Kind, dat heb ik net 5 minuten geleden gedaan.” Tableau! De steward zegt even later, dat de doos daar niet kan blijven staan, maar hij zal hem een goed plaatsje geven. Hij brengt hem naar . . . de cockpit!! De gehele reis heb ik een noodlanding gevreesd, maar alles liep goed af. Opgelucht, letterlijk en figuurlijk, was ik toen de doos eenmaal door de douane was. Die hebben niets gemerkt, alhoewel men toch altijd zegt dat deze heren een fijne neus voor iets hebben.

Meer oostwaarts van Quarteira ligt bij Faro en Olhao een uitgestrekt lagunegebied, waarin de vissers vanuit deze vissersplaatsen gaan vissen. Niet op vis, maar op schelpdieren. Het is een zanderig, slikkig gebied, waarin miljoenen kokkeltjes leven alsmede tapijtschelpen o.a. *Venerupis decussata* (L.) en *Venerupis rhomboides* (Pennant). Ze worden natuurlijk weer voor de consumptie gevangen. Op de plaatsen waar de vissers aan wal komen liggen vaak veel afvalschelpen waartussen nog wel eens aardige vondsten gedaan kunnen worden.

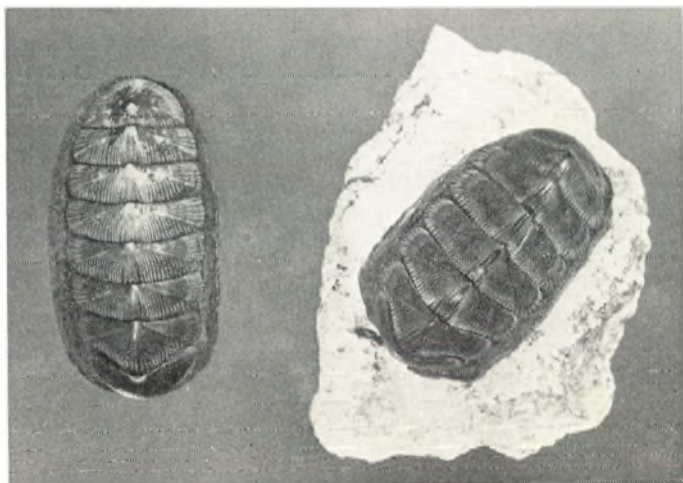
Nogal algemeen komt in dit gebied een grote keverslak, *Chaetopleura fulva*, voor (afbeelding 6), die eigenlijk niet tot de Europese fauna behoort. Hij stamt uit Zuid-Amerika en is mogelijk met oesterimporten hier verzeild geraakt. In de zeegrasvelden van dit lagunegebied trof ik nog fraaie levende exemplaren van *Cymbium papillatum* Schuhmacher aan. De dieren zitten half ingegraven in de modder. Lege schelpen spoelen wel aan, alhoewel ze beter wadend door het laagwatergebied verzameld kunnen worden. Oppassen voor verraderlijk zachte plekken, waarin je gemakkelijk meer dan kniediep weg kunt zakken. Ik zou aanraden in zo'n gebied nooit alleen te gaan verzamelen. In het lagunegebied zag ik ook massaal de zeehaas, *Aplysia fasciata* Poiret, rondkruipen, terwijl in het zeegras de eiersnoeren als rose verwarde wolkluwens door de wijfjes waren afgezet.

In het bodemslik leven ook massale hoeveelheden *Gourmya vulgata* Brug. Mooie grote exemplaren van een 6—8 cm. Je hoeft slechts met uitgespreide vingers een harkende of scheppende beweging in de bodem te maken en je voelt er direct een

Afb. 6

De uit Zuid-Amerika afkomstige keverslak *Chaetopleura fulva*. Rechts een exemplaar op een substraat in de natuurlijke houding.

Iets verkleind.

Afb. 7

Enkele molluskensoorten van de Algarve, Portugal. $1\frac{1}{2} \times$ verkleind.

1 - *Venerupis pullastra* (Mont.); 2 - *Venerupis rhomboides* (Pennant); 3 - *Psammocola intermedia* (Desh.); 4 - *Anomia ephippium* (L.); 5 - *Gourmya vulgata* (Brug.); 6 - *Hinia reticulata* (L.); 7 - *Donax trunculus anatinus* Lam.

aantal in de hand. Veel jonge exemplaren hadden nog niet de wat verdikte en enigszins naar buiten omgeslagen mondrand gevormd. Die hebben we maar de kans gegeven om nog volwassen te worden. Ook de fuikhoren, *Hinia reticulata* (L.), komt in hetzelfde gebied in grote aantallen levend voor. Enkele tweekleppigen die ik hier vond en het vermelden wel waard zijn, waren *Eastonia rugosa* (Helbling), enkele lege doubletten en een aantal losse kleppen, *Gari fervensis* (Gmeling) als lege doubletten evenals *Psammocola intermedia* (Deshayes). Bovendien een twintigtal van elkaar geraakte doubletten van *Psammophila magna* (Da Costa). Zij lagen aangespoeld of weggevoerd bij een kleine vissershut. Vele bevatten nog verse vleesresten. Zeer waarschijnlijk leeft deze soort ook in het lagunegebied.

In vrij grote aantallen kropen tussen het zeegras nog twee zeestersoorten rond en wel *Coscinasterias tenuispina* (Lam.) en de wat zeldzamer voorkomende *Astropecten spinulosus* (Philippi), die met onze inheemse rose kamster, *Astropecten irregularis* (Pennant), verwant is. De eerste soort heeft een onregelmatige bouw, want het aantal armen is meestal niet van gelijke lengte en bovendien is het aantal wisselend: 5, 6, 7 of 8. Het komt mij voor, dat amputatie van armen — door welke oorzaak dan ook — nog al veel voorkomt. Duidelijk verminkte exemplaren (zie afbeelding 5) met 3 regenererende armen b.v. waren geen zeldzaamheid.

Dit verslag is nogmaals geen compleet relaas van alle vondsten. Slechts enkele hoogtepunten, die bewijzen dat ook kusten die niet als paradijzen voor verzamelaars zijn aangemerkt, toch hun zeebiologische charmes kunnen hebben. Wie verder ook nog oog en interesse heeft voor krabben, wormen, zeeanemonen e.d., kan in deze interessante biotoop veel waardevolle waarnemingen doen. Winter 1976 hoop ik weer te gast te mogen zijn in de Algarve.